

УДК 94/4/9.8/

**Пам'яті Гаврилiва Iвана Степановича,
який в складі УГА не виконав наказ
підняти прапор ЗУНР над Мараморешем
в час розпаду Австро-Угорщини**

О.С.Гаврилiв

КОРОТКА ІСТОРІЯ ТРАНСІЛЬВАНІЇ

УС) - Історія України

ISBN 978-966-8460-78-4

Комп'ютерний набір Алли Істоміної

Верстка Оксани Войтович

2013/31
1998

Alisher Navoiy
nomidagi
O'zbekiston MK

PV
17949

1. Етнос Трансільванії

Єдині державні утворення на північ і схід від Греції, зафіксовані Геродотом (V століття до н.е.), були державні утворення предків українців – скіфів.

Креслюнок 1. Римський воїн веде полоненого скіфа.

Згідно зображення креслюнку, скіфи набагато пережили древню Грецію. Зображення обличчя скіфів, згідно пам'яток, цілковито відповідають сучасному типу обличчя українців.

Центральними скіфськими землями було міжріччя Дністра і Дону, з центром по Дніпру. Проте скіфські племена, згідно даних істориків – Геродота і, навіть, Йордана – різноманітних найменувань та єдиної мови жили на схід до Китаю, на південь до Адріатики (на північ від Риму).

Невідомим є жодне скіфське слово, яке б не було українським – згідно розвідок Петрова В.П.

Скіфи, на відміну до всієї Європи, носили штани (мужчини) і спідниці (жінки).

Під Трансільванією розуміємо територію розселення скіфів-агафірсів (долина ріки Муреш). Вони профіксовані писемними джерелами в Міжкарпатті з VI століття до н.е.

Креслюнок 2. Сучасна карта Трансильванії XVII століття з рунізованими географічними назвами

Тип державного утворення скіфів-агафірсів в Міжкарпатті (Трансільванія) – невідомий, спосіб зв'язків з царськими скіфами теж (Наддніпрянина), як і зі скіфами, проживаючими в той же час на території Криму (особливо піддатливими впливу елліністичної культури) чи скіфами сучасної території Узбекистану.

Розкопки не дають належної уяви про етнос скіфів-агафірсів в Міжкарпатті (Трансільванія), відмінної від загальної уяви про етнос скіфів, оскільки відсутніми є гарантії – ще в могильниках скіфів знаходяться тільки предмети їх національного виробництва... а не трофеї, чи результат купівлі у інших племен.

Природньо, слабка заселеність території Трансільванії в час до н.е. (попри добування кам'яної солі) сприяла тому, що існували поселення міського типу – оселені різноплемінним національним складом. Тим паче, що невідомою сучасно є національна належність гетів, фракційців, бастардів, іллірійців тощо (хоча б національна належність мовна).

Національна належність населення в Європі особливо є замаскованою в часи феодалізму, оскільки феодал був хтозна якої національності – і шлюбувався тільки з феодалами. А кріпаки тієї ж Франції природньо були французами, хоч і мали королевою українку Анну-русинку, дочку Ярослава Мудрого.

Пізніше етнос Трансільванії серйозно не описувався – бо зникла цивілізована держава-сусід Рим, бо зникла цивілізована держава-сусід Візантія, і описували етнос феодалів, типовий для їх прошарку. Навіть протифеодальні революції і комуністичність влади Румунії не вимусили істориків описати етнос трансільванського села, належним чином український з серйозними угорськими впливами. Слід Трансільванської культури, типової саме для України, в Міжкарпатті (Трансільванії) виявлено.

Походженням назв племен на території Міжкарпаття ніхто не цікавився, хоч вони могли бути найпрозаїчнішими, типу – поляни, волиняни, тиверці (від імені імператора Тиберія), москалі ..., хохли..., бандери, петлюри, одріси, трибали тощо.

Зміни етносу в Трансільванії (Міжкарпаття) за останні 2000 років не зафіксовано, відбулися мадяризація, онімечення (велике число швабів в Міжкарпатті жило традиційно), в ХХ столітті – дакізація (орумунення). Причому слід враховувати, що в гірських районах світу найменша плинність населення, а радянська історіографія переконано твердила: «Карпати – прабатьківщина слов'ян».

Бойові зіткнення племен не можуть служити основою для визначення етносу, оскільки:

1. Завжди існували наймані контингенти військ, складені із різних національностей (показовими є війни всередині Русі XI-XII століть, «ділили Русь могилами»).

2. Однонаціональні племена теж ворогували між собою, наприклад – на релігійному підґрунті.

3. Завжди існували громадянські війни (показовою є історія Риму).

Щоправда, війна скіфів проти Ірану зафіксована (і неодноразово), збройної боротьби скіфів проти германців не зафіксовано ... Збройна боротьба скіфів проти Дарія, який йшов порівняно вузькими колонами на Дніпро, почалася одразу після виходу його військ з гірської зони. Грецькі поліси, хоч українці тільки в Троянській війні в старобутні часи були проти греків, дружно з різних міркувань підтримували іранців. Відбиття Дарія в Подніпров'ї викликало наступні походи його потомків проти скіфів уже через Середню Азію.

Тим не менше, греки пам'ятали Марафон. І на український етнос, під назвою того часу «скіфський», не намагалися впливати. Навпаки, згідно Геродота, вперто запозичували культуру в скіфів.

II. Історичний опис

2.1. До нашої ери

Вперше оселення Трансільванії описано Геродотом – в Трансільванії (в долині Муреша) жили скіфи-агафірси. Археологічні розкопки фіксують високо характерні сліди скіфського перебування в Міжкарпатті починаючи з VI століття до н.е. Бойові зіткнення скіфів з сусідами і нерозвинутість їх власного товарного виробництва призвели поступово до того, що поступовий реманент тривалого використання у них став купленим (торгові шляхи з Європи в Міжкарпатті вивчаються).

Даних про якийсь розгром чи геноцид скіфів в Міжкарпатті немає.

Підозрюються високі торгові зв'язки скіфів Міжкарпаття в рамках співжиття з одрісами, трибалами, готами, Римською імперією, Грецією – хоч національної ідентифікації одрісів та трибалів досі не проведено взагалі.

В 339 р. до н.е. в союзі з Атеєм, царем скіфів північного сходу Фракії, скіфи Міжкарпаття потерпіли поразку від Македонського царя

Пилипа II. В результаті македоняни встановили власну владу над скіфськими землями вздовж Дунаю.

Скіфи Міжкарпаття, заручившись союзом з трибалами, в кінці походу Пилипа II, який встановлював після розгрому Атея свою адміністрацію вздовж Дунаю, – знов ударили по військах Пилипа II. Пилип II не потерпів поразки, але був важко пораненим.

Внаслідок, скіфи майже цілковито відновили свою присутність вздовж Дунаю, але військової могуті не встигли відновити до нового походу на них Олександра Македонського.

Скіфи Міжкарпаття не потерпіли від ударів Олександра Македонського.

Скіфи Міжкарпаття, чого не профіковано нанині у інших скіфів, будували укріплені поселення (на території Міжкарпаття виявлені розкопками).

Міжкарпатці прийняли діяльну участь в бойових діях одрісів проти Лісімаха (цар діадехів), гетів (цар Дроміхет), проти Лісімаха в 300 і 292 рр. до н.е.

В 281 р. до н.е. міжкарпатці відбили втлумлення орд кельтів, що вже прикочували в Карпатський легіон до того часу (вожді кельтів Керетрій, Бренн і Адикорій, Болгій).

Частина кельтів, після втлумлення на Дунай, змінила назву на «скордісків».

Дакським царем Бурібістою міжкарпатців підкорено в 65 р. до н.е., і вони прийняли участь в походах Бурібісти проти Фракії, кельтів (таврисків і бойів) під керівництвом Критасіра (в 60 р. до н.е.), скордісків, грецьких міст Причорномор'я...

Бурібісту усунули в 44 р. до н.е. і його царство (незрозуміло нині дакське чи гетське – національна дакська писемність до II століття невідома) розпалося. Міжкарпатці почали боротьбу за свободу, визволилися – але державне оформлення свободи міжкарпатців невідоме.

Наступ Бурібісти на руські землі Молдови, населені осілими скіфами (перейменуванися до самоназви «анти») цілковито не вдався. Підтримувані антами Подністров'я та Наддніпрянщини – вони цілковито розгромили і громили надалі війська Бурібісти. Кіннотою підтримували грецькі поліси в своїй зоні – як правило, за матеріальне відшкодування.

... Пізніше Молдова увійшла в Галицьке князівство Русі.

Після вбивства Бурібісти в час розпадання його царства на

престоли були відповідно Декеней, Комозік, Коріл.

Бурєбіста втручався в громадянську війну в Римі на боці Помпея, і першим Цезар почав підтримувати всяку боротьбу наддунайських осілих скіфів і трансільванців проти даків. Удар римлян проти чергового наступника Бурєбісти Котізона в Добруджу, оселену скіфами, був підтриманий в 29 році до н.е. царем гетів Ролом. В Трансільванії постійно знаходилися римські представники консулів, здійснювався посилений торговий обмін між Римом і Трансільванією.

2.2. Початок нашої ери. Трансільванія до часу прийняття християнства Римом

Під нашою ерою розуміється дата рождення Христового. Саме такий термін використовувався у минулому. Під впливом християнофобів (в СРСР це пролеткульт), перш усього Британської імперії світ пройшов до використання терміну «наша ера».

Поява перша християн (масова) в окупованих Римом землях Іудеї призвела до серйозних тривог у Римі. Римський уряд – крім різноманітних страт найбільш активних християн – почав масове виселення за межі римської імперії християнізованого населення Іудеї в однонаціональні з виселенцями регіони по своїх кордонах. Таким чином, чимало (не менш десятків тисяч) християн-українців з Іудеї були вивезені в Добруджу, Молдову, Трансільванію тощо – в інші скіфські землі. Ці регіони не малися загарбувати римлянами – римляни не хотіли повернення у свою державу неспокою на релігійній основі.

Особливо масово виселення з Іудеї і прилягаючих римських земель здійснював імператор Тиберій, в результаті чого українське населення в Молдові і Добруджі називано тиверцями.

Відносно ж Дакії, гетів ще Юлій Цезар уклав план поневолення їх, розвинутий Октавіаном.

В першому столітті нашої ери даки неодноразово нападали на Рим з інтервалами в кілька років. Територіальних розумних домагань даків в цих випадках не зафіксовано. Цілком можливо, що даки протестували проти депортування українців на замешкані українцями землі – чи на землі, не замешкані ніким, просто прилягаючі до українських земель.

Проте, найбільш ймовірним в поясненні рейдів даків на римські території видаються спроби даків контролювати торгові шляхи. Деякі з цих шляхів провадили в мирну щодо римлян Трансільванію.

Трансільванія, як і інші українські землі, сіяла пшеницю здавна

– яку тільки в цей час починали сіяти в Європі. (Пшениця як культура, згідно даних археології, появилася вперше і почала культивуватися приблизно 4500 років тому водночас в міжріччі Дністра і Дону та в Месопотамії).

... Пшениця скіфських врожаїв була головним елементом експорту Скіфії в Грецію, чому й розвелосся стільки грецьких полісів по берегах Чорного моря.

В той же час в Дакії в I столітті нашої ери в протидії Риму завелосся фальшивомонетництво римських монет (майстерні в Тілішці і Сармізегетузі – Регії, прикриті фортецями). Останнє сприяло додатковій силі ударів римлян по Дакії.

В час завоювання Дакії римлянами римляни практично не зачепили Трансільванії, зокрема взагалі не зачепили Мараморешу.

Здружуючись з українцями Молдови, Добруджі, Трансільванії римляни підтримували і заселеність українцями зони між Дунаєм і Тисою за межами римської провінції Паннонії, де вони підтримували оселеність сарматами-язигами – одним із українських племен.

В 89 р. н.е. мирним договором між Римом і царем Децебалом почалася окупація Дакії Римом – з далекоюпланним планом римізувати (романізувати) дике з бачення римлян населення.

... Римляни не намагалися романізувати греків чи скіфів у зв'язку з їх високим культурним розвитком.

В районі 100 р. н.е. даки завоювали частину Трансільванії, і з метою швидкого підкорення краю перенесли столицю (недбало зведені укріплення, можливо – дерев'яні... бо їх слідів досі не знайдено археологами) на південний захід Трансільванії. В травні-червні 101 р. н.е. по порушнику договору з Римом даксько-гетському царю Децебалу ударив імператор Траян, який ішов прямо на цю резиденцію Децебала.

Траян розгромив даків і їх союзників при Танах, буквально розніс дакські окупаційні загопи в Трансільванії при діяльній допомозі трансільванців і, нарешті, перекинув війська в напрямку Молдови, розгромивши варварську коаліцію під Нікополем і фортецею Адамклісі. Назустріч Траяну по даках ударили панцирні роксолани (в часи Траяна тільки скіфи і сармати мали панцирних іздців – про що свідчать викопні лускуваті панцири в українських музеях).

... Імператор Траян за час перебування на престолі (98-117 рр.) завоював Дакію, Аравію, Вірменію, Месопотамію, Асірію.

В 102 р. н.е. війська Риму перемаршем через Трансільванію вийшли в тил Децебала. Децебал капітулював. За Децебалом Римом

залишено царський титул. В поневоленій Дакії залишено два римські легіони.

Децебал далі готувався до війни. Літом 105 р. н.е. він знову почав бойові дії проти Риму, блокувавши римські легіони, захопивши в полон воєначальника Риму Гнея Помпея Лонгіна (Гней Помпей Лонгін в полоні покінчив з собою, даних про поразки оточених римських військ немає).

В 106 р. н.е. Децебала розгромлено остаточно. Децебал покінчив з собою.

11 серпня 106 р. н.е. датовано першу згадку про римську провінцію Дакія. В неї не входили Молдова і Трансільванія.

Щоб захистити римську провінцію Дакія від ударів скіфів з Молдови (невзаємозалежні від мирності, скіфи таки турбували сусідів) за наказом Траяна руками даків спорудили вал. Сучасна назва валу – Траянів вал.

Подібно відгороджувалися римляни і від скіфів в Добруджі, в значній мірі в зв'язку з тим, що грецькі поліси на берегах Чорного моря не були дружно настроєні до римлян і, навіть, платили скіфським кінним ватагам за напади на римлян.

Почалась широка перебудова римлянами дакського суспільства – вперше в історії Риму він когось перебудовував, крім італіків і етрусків (в яких запозичено головне з культури Риму).

Сармати-язиги час-від-часу ударили на римську провінцію Дакія через Трансільванію і за Трансільванію, відповідаючи на удари з провінції Дакія допоміжних Риму дакських військ.

Дакія примусово молилася римським богам, вивчала латинську мову. На 120 р. н.е. даки серйозно вже розмовляли латинським суржи-ком (в 120 р. н.е. в Дакії залишено тільки один легіон римлян), який до VIII століття н.е. успішно розвинувся в румунську мову.

Для молодих даків створювалися навіть школи. Саме з числа учнів латинських шкіл формувалося румунське боярство.

Культуризування римською культурою даків не мало жодного впливу на трансільванців.

Деяке число членів сімей легіонерів Риму були колоністами Дакії – на відміну від Трансільванії, де з римлян проживали тільки торгівці.

Природньо, в сільських регіонах Трансільванії археологами також знайдено сліди римських таборів, але це – результат перемаршів римлян, бо в час маршу римляни кожної ночі будували укріплені

табір. Наприклад, в Кумідаву (Пишнів).

Трансільванців, на відміну від даків, в рабах у римлян не профіковано – хоча серед рабів Риму також існувала інтелігенція, яка, часом, навіть викупувалася з рабства – раб в Європі (кріпак в Росії) мав право мати власність, але не завжди настільки дорожив свободою – щоб затратити кошти на викупування з рабства.

Міста в Дакії почали будуватися після 100 р. н.е., тобто міста будувалися в Дакії римлянами. Проте, найбільше міст – і найперші по часу спорудження міста цього регіону виникли не в Дакії, а в Трансільванії.

Деякі міста в Трансільванії підозрюються римськими полісами, заснованими і функціонувалими на зразок грецьких полісів в Причорномор'ї за рахунок пшеничної торгівлі праукраїнцями.

Деяке число романізованих даків (перш усього дезертери) з сім'ями утікало з римської провінції Дакія в Трансільванію, несучи з собою латинський суржик. В Молдову втеч даків в ці часи ще не фіксувалося (до другої половини XIII століття) – там розвивалася тільки антська культура.

В зв'язку з гнобленням захопленої Греції римлянами деяке число греків також утекло у вільну антську Трансільванію.

Рабовласництва в Трансільванії не зафіксовано взагалі, хоча мінімум з приходом римлян воно появилось в Дакії. І дакські допоміжні війська Риму постійно налітали на Трансільванію, Молдову, Добруджу, сарматів від Дунаю до Тиси з метою не тільки грабунку – а й з метою захоплення рабів. Вистачало месницьких ударів у відповідь – особливо панцирними роксоланами по сходу Дакії.

Одружень трансільванців з даками, римлянами, іллірійцями не існувало в силу релігійної розбіжності. В Римі, Дакії міжнаціональні одруження існували за рахунок примусового виходу заміж рабинець.

В 271 р. н.е. римські легіони із Дакії і допоміжні дакські війська вдарили по скіфам Паннонії по наказу імператора Авреліана. Трансільванія активної допомоги скіфам Паннонії не надала – на відміну від сарматів-язигів.

В результаті кампанії 271 р. імператора Авреліана територія римської Дакії скоротилася, що говорить про удари у відповідь скіфів-сарматів-антів в цих місцевостях по римлянах і даках зусібіч.

Станом на 271 р. н.е. Молдова і Трансільванія були християнськими населенням. Язичники з Риму дошкуляли все менше – йшлося до визнання християнства Римом.

В зв'язку з завеликими фінансовими тратами Риму на Дакію, малістю фінансових поступлень з Дакії, важкістю оборони Дакії від Молдови, Трансільванії, сарматів-язигів імператор Авреліан передав владу в Дакії місцевим готам – взагалі усуваючи навіть романізований дакський елемент від влади.

Грецькі поліси на берегах Чорного моря масово постійно впродовж I-III століть нашої ери християнізувалися в протидії Риму. За рахунок єдиного християнства появились міжнаціональні шлюби.

З римським пануванням появилася єврейський елемент в Дакії. Численні євреї утікали з окупованої Римом Іудеї через грецькі поліси в скіфські володіння і далі на схід.

Римська імперія поволи розпадалася на Східну і Західну. Східну зі столицею в Константинополі (пізніша назва на честь імператора Костянтина) і державною мовою грецькою, серйозним процентом християнського населення, серйозним процентом антів як корінного населення – і Західну зі столицею в Римі та державною мовою латинською.

Найбільш християнською зоною в Європі була Вірменія – яка державно прийняла християнство швидше Риму, до кінця III століття нашої ери.

Почалися «хрестові» мікропоходи із Молдови і Трансільванії в Дакію і інші прилеглі римські провінції, при підтримці скіфів і греків Добруджі. Природньо, нехристі даки і римляни напружено відбивалися – Траянів вал дуже став у пригоді.

2.3. Трансільванія в IV-VIII століттях нашої ери

Втрата Римом Дакії після передачі її під управління готам викликала шумові ефекти в Римі. Щоб уговтати римських senatorів втратою Дакії, які пам'ятали про масштаби завоювань Траяна (в Римі все ж існували писемність і література) імператор Авреліан впрост назвав Дакією Ріпенською (столиця в Ратіарії) і Середньою Дакією (столиця в Сардику) дві ненаселені даками провінції Риму на південь від Дунаю.

... Римський досвід в цьому напрямку запозичив Й.Сталін: в СРСР появились ненаселені молдаванами Молдовська АРСР України, ненаселена фінами Карело-фінська республіка, ненаселена євреями автономна область РРФСР; в сучасній самостійній Грузії появилася штучна «Верхня Абхазія».

З Трансільванією обидві штучні Дакії кордонів не мали, але

бойові зіткнення язичницької реальної Дакії із християнською Трансільванією наростали.

В 325 р. імператор Риму Костянтин Великий прийняв християнство як державну релігію Риму, запрошуючи місіонерів, в тому числі з Молдови і Трансільванії.

В 332 р. Костянтин розгромив на рівнинах Мунтенії племена вестготів і тайфалів, що напали на корінне населення Банату сарматів-аргаргантів, християн і союзників Риму. Допоміжними військами римлян в цій битві були трансільванці.

В 376 р. римській імперії стали загрозувати гунни – згідно позиції українських істориків вони були якимись скіфськими племенами.

До трансільванців гунни відносилися дружньо. Нанині немає жодних причин говорити про мовну розбіжність між гуннами, скіфами, антами, сарматами, роксоланами, українцями.

Якийсь із центрів гуннської конфедерації було розміщено в районі річки Тиса.

Існує версія, що гунни були тою частиною скіфів, яка під ударами хозарського каганату в союзі з Іраном змістилася в центр Великої Скіфії, на Дніпро.

В 395 р. Рим розпався на дві імперії – Візантію і Західну Римську імперію. Під ударами гуннської конфедерації опинилася сама Західна Римська імперія, яка при Валентиніані III так перенапружилася в боротьбі з гуннами, що від неї відійшли Африка і Британія.

Сучасними істориками підозрюється, що багато в чому удар гуннів по Риму провокувався і скореговувався Візантією.

Трансільванці, як і всі анти чи склавини, взяли участь в походах гуннів проти Риму.

Нашестя аварського каганату, що йшло через територію України, сталося в 567-568 рр. Вважається, що абсолютною більшістю воїнів каганату були анти різних племен, які вороже ставилися до антив – не підлеглих каганату (зокрема, до волинських дулібів...).

...Згадаймо історію СРСР.

На заході Банату в 599-601 рр., і в 596 р. сталися бойові зіткнення аварів з Візантією.

Вважають, що з приходом аварів сильно посилилася українськість Карпат і Балкан, хоча дуже вагомою причиною була християнськість українського населення Карпат і Балкан – що сильно сприяло популяризуванню українськості в ще язичницькій Європі.

Праболгари підкорялися аварам і разом з ними йшли на Рим. Змішавшись з місцевим склавинським населенням на південь від Дунаю, прийнявши склавинську культуру і децю перекрутивши мову – вони породили болгарську націю.

Болгарська держава на південь від Дунаю була створена в 679 р., і її відносини з Трансільванією були дружніми: обидвоє визнавали Константинопольського Патріарха. Тим більше, що Візантія не визнавала латинської мови в якості мови інтелігенції, як і Трансільванія чи Болгарія – і що твердо визнавала Дакія.

Причини розвалу гуннської конфедерації та аварського каганату були однакові – відсутність нормальної економічної структури, відсутність єдиного юридичного забезпечення, відсутність культури на рівні існування інтелігенції. Все це було в Римській імперії, яка розвалилася при зовнішніх ударах від національного протистояння двох головних націй – латинів і греків.

Даних про участь Трансільванії в походах аварів немає.

2.4. Трансільванія в домонгольські століття. IX століття – 1242 рік

Болгари на південь від Дунаю стали проявляти велику активність супроти Візантії. В результаті, згідно рішення імператора Візантії Лева Мудрого, для протистояння проти болгар було запрошено з Уралу поселитися в Паннонії і на північ від неї (Західна Римська імперія припинила існування в 476 р., розхопувалися її землі) фінське плем'я мадярів.

Руські землі України спокійно пропустили мадярів на захід.

Деяке число мадярів зразу поселилися в Банаті і Трансільванії. В Трансільванії вони були, в основному, з часом асимільовані, в Паннонії і на північ від неї вони поступово асимілювали більшість русичів, які традиційно займалися землеробством.

При владі в європейських мадярів був княжий рід Арпадів.

На території Трансільванії в цей час було кілька державних утворень «земля Хацег», «земля Марамореш». ...Мадяри входили первісно в політичну систему хозарського каганату, і багато в чому скеровувались і опікувались ним в їх марші в Паннонію і бутті в Паннонії. Проте, в кінці IX століття київський князь Олег розгромив (в поході Олега в складі Галицького народжуваного князівства приймала участь Молдова) хозарський каганат, і мадяри одержали цілковиту політичну свободу.

Перша згадка про мадярів в Подунав'ї – 837 р. нашої ери.

В кінці X століття мадяри цілковито перейшли в християнство.

В Трансільванії, яка зберегла автономію від Угорщини, правили свої правителі з українським титулом «воєвода». Першим із них був Техетем. Династія правителів Трансільванії в Угорщині владала титулом того ж рівня, що й нащадки Арпада.

В 968 р. по Болгарії ударив київський князь Святослав Войволик. В його планах було відновлення влади русичів на Дунаї з перенесенням туди столиці з Києва. Болгар русичами було розгромлено.

В 971 р. Святослав потерпів поразку від Візантії. В складі його війська були представники Молдови, тил забезпечували трансільванці. Мадяри спостерігали за перипетіями Святослава на Дунаї з зацікавленням.

Руські війська з Болгарії поверталися важко. Частину пораних Святославом залишено в Трансільванії, Банаті. Оточений союзниками Візантії печенігами, Святослав загинув.

З часом союзний договір печенігів з Візантією втратив силу, і печеніги почали нападати на Візантію активно – перш за все на грецькі поліси на берегах Чорного моря, які вже всі були в складі Візантії. Тож 29 квітня 1091 р. Візантія цілковито розгромила печенігів військами імператора Олексія I Комніна.

Печеніги в своєму бутті сильно далися взнаки мадярам.

1148 р. датується остання згадка про скіфів, яких немало в цей час боролось проти Візантії. Швидше за все, візантійці продовжували називати скіфами русичів незалеж від зміни самоназви скіфами. (Один з полонених Візантією воєначальників «скіфів» мав ім'я Лазар...) В цей час в боротьбі проти Візантії приймали участь «кумани», що було збірною назвою для половців – союзних Русі.

Удари союзних Русі половців по Візантії разом з окремими українськими дружинами тривали з кінця XI століття до монгольської навали.

В 1223 р. половці під проводом хана Котяна прийняли участь в битві Русі проти передових сил монголів під Калкою (Субудай-багатур і Джебе-нойон цілковито в передрік битви знищили руське князівство Тьму-Таракань зі столицею в Тамані), де особливо відзначилися галицькі воїни (в тому числі із Молдови) під командуванням Мстислава Удатного, і половці після програшу битви Руссю почали масове відкочовування з території України в Угорщину.

... На Калку галичани в 1223 р. йшли по Дністру.

Тобто, мадярська нація народилася в результаті етногенезу українців, мадярів, половців.

В час князювання в Галичі князя Ярослава Осмомисла (1153-1187 рр.) галичани прийняли участь в хрестових походах в Палестину (див. «Слово о полку Ігоревім»). Масштаби участі невідомі – але в складі військ Ярослава Осмомисла крім уродженців Молдови не бракло трансільванців.

На Дунаї князь Ярослав Осмомисл збудував фортецю Новий Галич (тепер – Галац). Основні бої половці (кумани) проти Візантії на Балканах вели при взаємодії з галичанами (галицьким князівством Русі).

В XI столітті трансільванці довго боролися з печенігами – аж до остаточного розгрому печенігів Візантією. З Русі найбільш активно боролася з печенігами Галичина – бо саме її земля Молдова граничила з кочовищем печенігів.

Половці (хан Кутаси) пропонували свою військову допомогу мадярам – але домагалися від мадярів відступитися від сприяння Трансільванії. А Трансільванія була вже під владою мадярського королівства (Трансільванія давала не тільки пшеницю, а й сіль).

Тим не менше, Трансільванія в Угорщині мала дуже широку автономію. На Трансільванію князі Арпади навіть не мали спадкоємних прав.

З XII століття є багато даних про поселення швабів в Трансільванії. Їх, в основному, закликали до поселення на ці землі королі Угорщини.

На початку XIII століття в Трансільванії появилися тевтонські рицарі. Вони проводили завзяту боротьбу з половцями (куманами) та бродниками (передзапорожці – столиця галицьке місто Бирлад).

В 1225 р. мадяри вигнали тевтонів із Трансільванії. Водночас почалась принципова римо-католикізація Трансільванії.

В 1239 р. 40000 половецьких воїнів з сім'ями на чолі з ханом Котяном цілковито юридично стали громадянами Угорщини.

В 1241 р. відбулось втлумлення монголів в Угорщину. Три тумені із восьми ударили по Трансільванії, п'ять туменів розтрощили мадярів і половців в Угорщині (більше 80000 загиблих мадярів і половців).

Після боїв 1241 р. монгольських воїнів виведено.

В боях з монголами (туменом Бурі) загинув воєвода Трансільванії Поусе Чех.

Угорщину монголи не збиралися поневолювати – не вводили узбецької чи російської піхоти для штурму міст чи замків. Таким чином, замки і міста Трансільванії в 1241 р. практично уникнули штурму.

Причиною могли бути занадто великі втрати узбецької піхоти (улус Джучі) на штурмах міст Русі, і недостатня поповненість монголів піхотою за рахунок Рязані чи Суздаля.

2.5. Трансільванія в епоху до появи Запоріжжя. 1242-1490 рр.

В зв'язку з тим, що найбільше в час набігів монголів постраждало незахищене сільське населення (монголи в час штурму України остаточно розібралися, що пшениця і жито їх коням смакують не менше від вівса), Угорщина (і Трансільванія) в 1242 р. зустрілася з нечуваним до тих пір голодом. Цим же часом датується і деяке розукраїнення Трансільванії і Угорщини – пшеницю все ще сіяли передусім українці.

... В Галичині і на Волині князь Данило Галицький (який разом з Мстиславом Удатним єдині уцілілі на Калці з князів), після здобуття Києва монголами в 1240 р. – який захищався від монголів галицькими військами (в тому числі уродженцями Молдови) – повелів сільському населенню в час нашествия монголів «щезнути» в пушах і болотах, чим врятував оселеність Галичини і Волині. І Молдови – де складно було з пущами.

Скорившись національній розрізненості Трансільванії і Угорщини, врахувавши позицію свата Данила Галицького, король Угорщини Бела проголосив в 1257 р. Трансільванію Трансільванським герцогством.

В Трансільванське герцогство включено і комітат Сольнок.

В 1260 р. монгольський тумен ударив по Трансільванії: тепер такого удару вистачало в рамках післямонголонавальництва на Угорщину. Його все ж відбито баном Трансільванії Акешем.

Після втрати Угорщиною Штірії герцогом Трансільванії став нащадок угорського престолу Іштван. Він відновив титул «воєводи» Трансільванії. На посаду воєводи Трансільванії в 1261 р. призначено Ласло Кана.

В 1282 р. воєворою Трансільванії призначено Роланда Боршу, якого підтримувала українська знать Трансільванії. В 1282 р. при активній участі Роланда Борші подавлено половецьке повстання в Угорщині.

В 1285 р. по Угорщині ударили монгольські тумени Ногая і

201_____	Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston MK
----------	--

Тулабуги (на невідомий процент вкомплектовані українцями Наддніпрянщини), підсилені русичами автономної до Золотої Орди Галичини. Монголам в результаті удару удалося підкріпити свої політичні впливи на Балканах і послабити впливи національних мадярів.

В Трансільванії посилювався феодалізм, посилювалася влада феодалів – проти якої ще не боролися міста, які активно росли. В 1288 р. відбулося перше дворянське зібрання Трансільванії, яке охопило 7 підлеглих воєводи Трансільванії комітатів. Дворянське зібрання Трансільванії реалізувало консультативний характер діяльності. Проте «Генеральна конгрегація» (скликана королем Угорщини Ендре III в 1291 р.) вважалася «конституційною». Монарх головував на цій «Генеральній конгрегації».

В результаті взаємини воєводи Роланда Борші і короля Ендре III погіршилися, і в 1294 р. Роланд Борша збройно ударив по ставлениках короля в Трансільванії.

Програв. В серпні-жовтні 1294 р. замок Роланда Борші обложеної самим королем.

Після капітуляції Роланда Борші він перестав бути воєводою Трансільванії.

Зі смертю Ендре III Трансільванія повернула собі автономію.

В 1294 р. воєводою Трансільванії став Ласло Кан, проукраїнець. Його національність невідома, і не зчитується зараз з причин:

1. Християнство дозволяло користуватися кількома іменами (наприклад, власним і іменем святого, відповідного дню уродин), і неясно – яким користувався Ласло Кан.

2. В ту неписьменну епоху священники часто видурювалися з іменами.

3. Завжди існує мода.

Ласло Кан був воєводою Трансільванії до 1325 р. Присягу королю Угорщини Ласло Кан прийняв аж в 1310 р.

Ласло Кан привласнив собі дуже багато прав самодержця, хоча сильно опирався на шляхту.

Канцелярія Кана була організована зразково, як на ті часи – краще од канцелярії короля Угорщини.

Ласло Кан сильно затиснув церковні органи управління, перш усього римо-католицькі.

Ласло Кан був дуже серйозним претендентом на трон короля Угорщини до 1310 р., і в 1310 р. шляхом переговорів – відмовившись від претензій на престол Угорщини – розширив владу Трансільванії на

більшу частину Баната.

Ласло Кан постійно скликав дворянські конгрегації – на яких сам головував.

Природньо, за відсутності газет конгрегації були місцем одержання вірогідної інформації, а що з розгromом Русі монголами чимало недобитків з числа українських бояр повтікали навіть за межі уцілілого Галицько-Волинського князівства – то конгрегації ще були місцем єднання русичів. Тим більш, що в Трансільванії і Банаті поселилися немало галицьких бояр мадярської орієнтації (Ростислав, ...) – які були державними зрадниками Русі, але не були зрадниками української нації...

В цей час дещо волохів (даків) вже стало поселятися в більш культурних землях – порівняно з батьківщиною – в межах Галицького князівства, перш за все на південь його – в Молдові, але і в Трансільванії. Будучи безземельними – вони охоче йшли в прислугу, в різне наймане робітництво.

Після смерті Ласло Кана в 1315 р. королівські війська Угорщини зразу ввірвалися в Трансільванію. Феодали Трансільванії запекло оборонялися при допомозі, перш усього, Галицького князівства (основна випадова база – Сучава ... в перекладі із санскриту «Сучава» означає «ось корова»), Бирладу (вільна територія і столиця руських бродників – попередників запорожців), Сербії, Болгарії, Волощини. Бої йшли зі змінним успіхом.

Відбулися битви: при Дебрецені (1316 р.), при Кіче (1317 р.), при Топі (1318 р.), при Бонциді (1320 р.), при Дові (1321 р.), інші.

Воїнів Галицького князівства (яке мало монгольський ярлик на функціонування) в походах обов'язково супроводжували одна-дві тисячі кримських татар.

Офіційно війна Угорщини проти Трансільванії закінчилася в 1321 р. (замок Кодля оборонявся ще в 1331 р.!), і Угорщина призначила свого воєводу Тому Сечені (1321-1342 рр.). Окупаційний режим Сечені був дуже жорстким – але свідчень про жорстокість режиму немає.

В результаті королівство Угорщина почало сильно підтримувати потуги Польщі завоювати Галицьке князівство. І в 1341 р. спершу стрімким ударом кінноти від Кракова Польща захопила золотий запас Галичини, а в 1349 р. Галицьке князівство припинило державне існування, хоч його складові відбивалися ще 86 років.

В 1330 р. трансільванці прийняли неактивну участь в поході ко-

роля Угорщини з метою завоювання Валахії (Волощини), в якому війська Угорщини були майже повністю знищені волохами.

В 1353 р. Волощина підкорилась Константинопольському Патріарху, і чимало українських священників в Трансільванії і на півдні Галичини (Молдова) під тиском і з питань вигоди перейшли під юрисдикцію митрополита Якінта «Угро-Волощини».

Залишки Галицького князівства на півдні аж 1370 р. почали оформлення себе князівством Молдова (Богдан, Ясси).

...Державною мовою в усій Молдові, з часу перебування в Галичині (Східній і Західній Молдові), до середини XVII століття була українська, яка багато в чому трималася і скрізь в Трансільванії (попри румунськість чи мадярськість імен правителів).

1349 роком, роком загибелі Галицького князівства під ударом Польщі, датується остаточно (на декілька сотень років) утвердження Угорщини при владі в Закарпатті (Ужгород) і вихід Угорщини в північний тил Трансільванії. Щоправда, гинучи, Галицьке князівство з останніх можливостей мобілізувало фінансів профінансувало удари кримських татар на Польщу і Угорщину в 1350-1355 рр. Також дуже сильно в 1343-1346 рр. кримські татари обороняли від мадярів південну Галичину – себто, Молдову.

Проте, в 1349 р. Угорщина таки захопила Молдову у Галицького князівства. Визволення Молдови від мадярів почалося з Трансільванії.

Воевода Богдан із Кухи почав конфісковувати мадярські володіння в Марамореші – Угорщина засупротивилась.

В 1359 р. спалахнуло повстання проти Угорщини в Молдові. Його подавлено тими, чий володіння попередньо конфісковував воєвода Богдан.

В цьому ж 1359 р. Польща поспробувала прихопити собі південні Галицькі землі, але влам польських військ в Молдову відбито мадярськими феодалами. Основні бої відбулися на території сучасних Чернівецької і Закарпатської областей України.

Богдан із Кухи знов збунтувався проти Угорщини в Марамореші. Потерпів поразку, перейшов через гори в Молдову з прибічниками, підняв в Молдові повстання в 1365 році.

Молдова визволилася, і станом на 1365 р. це була єдина вільна від загарбників державна українська територія. Галицьке князівство (без Молдови) виявилось цілковито окупованим (хоч і відбивалося частинами майже до половини XV століття) аж в 1365 р. В складі

тогочасної Молдови була сучасна Чернівецька область України.

Польща все ж, запропонувала Богдану підтримку супроти Угорщини.

Задністровська (в бік Дніпра) територія Галицького князівства виявилася 1362 р. окупованою Литвою (після перемоги Литви над татарами в битві при Синіх водах). Цю територію теж намагалася до 1362 р. захопити Угорщина, але українці Одещини при допомозі татар відбилися. Литва вийшла кордоном до Чорного моря в Одещині, повторивши чин Галицько-Волинського князівства Данила Галицького, яке – володіючи Литвою – тяглося від Чорного моря до Балтійського, тяглося «від моря до моря».

... Цей чин Данила Галицького без жодних успіхів намагалася повторити Польща ще і в ХХ столітті.

В 1370 р. король Угорщини Людовік I став королем і Польщі (династична унія), і до 1377 р. Галичина по суті була разом з Трансільванією в складі Угорщини. Тим не менше, перебування не завойованої Угорщиною Галичини в складі Угорщини не покращило стану справ Угорщини в Трансільванії, хоч Польща і успішно «купувала» галицькі міста надаванням їм магдебурзького права.

В цей час Османська імперія ліквідувала Болгарське царство (висадившись в 1353 р. в Європі), болгари стали її допоміжними військами, і – в 1389 р. розгромила сербів на Косовому полі. Союзників у Трансільванії рішуче зменшилось.

В 1402 р. Тимур переміг османів (але не остаточно) в битві при Анкарі, але з 1417 р. саме румуни (Волощина) почали виплачувати данину туркам. Константинополь впав перед османами в 1453 р. при допомозі туркам з боку васальних румунських військ. Удар узбеків Тимура по османах був останнім успіхом візантійської дипломатії (Візантія була союзником печенігів проти Русі, союзником монголів проти Русі, союзником монголів проти арабського світу...).

Трансільванія в цей час постійно боролася за розширення автономії у складі Угорщини. Воєводою Трансільванії в 1294-1315 рр. був Ладислав Кан. Трансільванська знать не платила йому податків, а Людовік від трансільванської знаті вимагав ще й римо-католикізації.

Наростання розкошів Трансільванської шляхти викликало селянські повстання – деякі з них були національними.

В 1439 р. у Флоренції проголошено унію римо-католицизму і православ'я, і тиск в Трансільванії на православну шляхту зменшився.

В 1441-1446 рр. воєводою Трансільванії був Янку де Хунедара

(Янош Хуньяді). Янку одержав освіту в Чехії та Італії, вільно володів українською, чеською, угорською, латинською мовами. Віросповіданням – римо-католик.

В 1443 р. він керував переможними діями союзних (в т.ч. трансільванських) військ на території Сербії і Болгарії проти Туреччини. Всесірно військово укріплював Трансільванію.

В 1446 р. Янку де Хундеара вибраний правителем Угорського королівства, в 1453 р. став капітан-генералом королівства.

Перед Белградською битвою 1456 р. (розгромлено турків) Янку де Хундеара передав дуже великі грошові засоби Владу Цепешу (майбутньому господарю Волощини) для забезпечення безпеки півдня Трансільванії, які той все таки витратив для приїзду на престол Волощини.

З 1456 р. Молдова стала платити данину султанові, і Трансільванія з Угорщиною постали єдиними супротивниками Туреччини на Балканах. Проте Волощина підступно раз-у-раз нападала на Туреччину.

В 1467 р. збройно виступили трансільванські стани (маєтні), яких підтримав Штефан Великий – господар Молдови. Коли в зв'язку з цим зимою 1467-1468 рр. Угорщина вдарила по Молдові – Штефан Великий розгромив мадярів при Бойї. Король Угорщини Матяш Корвін в битві був смертельно поранений. Особиста і матеріальна свобода в Трансільванії зміцнилася.

10 травня 1475 р. Штефан Великий, війська якого склалися і з чисельної трансільванської компоненти, розгромив турецьку армію на Васлуї.

В XV столітті Трансільванія виставляла в два рази більше військ від Угорщини, що було показовим. В той час, як господарі Молдови з польськими королями обмінювалися присягами – Трансільванія з Польщею не приятелювали.

2.6. Трансільванія в 1490-1657 рр.

1490 рік – рік першої згадки про Запоріжжя.

1489 рік – рік підписання мирного договору між Річчю Посполитою і Османською імперією. Польща навіть намагалась посадити свого васала на престол в Молдові.

Штефан Великий реагував також. В 1489 р., за його державної підтримки уродженець Снятина Іван Муха назбирав вільне військо (в яке влилося чимало трансільванців) – і в 1490 р. відправився визволяти

Галичину з польської окупації.

Бої Мухи з поляками йшли в роках 1490-1492. Поляки проти Мухи кидали навіть німецьких орденських рицарів. Війська Польщі удару Мухи не могли витримати, але удар Мухи удалося зупинити Польщі аж після отруєння Мухи галицькою шляхтою.

Тим не менше, мстячи за чин Мухи наступаюча польська армія в 1497 р. була розгромлена в Молдові Штефаном Великим в час відходу.

Почалася нова епоха визвольної боротьби України. В 1502 р. господар Молдови Штефан Великий збройно зайняв Покуття, тим самим національно його визволивши.

В XVI столітті Волощина почала зухвало втручатися в життя православних в Трансільванії (за господаря Нягос Басараба).

Після програної битви Угорщиною під Мохачем (1526 р., трансільванці не приймали участі) Туреччині знову виросла роль Трансільванії на Балканах (воєвода Янош Запольяї). Трансільванія і Угорщина, по суті, перебували в стані війни – в тому числі з 1540 р., коли Янош Запольяї помер, і Трансільванією правили дружина Яноша Запольяї Ізабелла із сином Жигмондом.

Угорщина знов перемогла в 1551 р.

В 1556 р. війська Молдови і Волощини за наказом султана вдарили по Угорщині імперії Габсбургів, поставивши на престолі Трансільванії Яноша Жигмонда, сина Яноша Запольяї.

Трансільванія стала платити Туреччині данину з 1541 р.

При допомозі трансільванців і запорожців господар Молдови Іон Воде Лютий в 1574 р. розгромив під Жиліште турецько-волоський корпус, але був зраджений молдавськими боярами, розгромлений під Рошканами, взятий в полон і страчений.

В 1571 р. князем Трансільванії утверджено Стефана Баторія.

В 1572 р. Стефан Баторій визнав ієромонаха Єфимія «єпископом».

В 1575 р. Стефана Баторія вибрано королем Польщі, і він із Кракова продовжував керувати Трансільванією.

З 1579 р., на запрошення Стефана Баторія, в Трансільванії появились єзуїти.

При польському престолі з 1575 р. утворено особливу канцелярію в питаннях Трансільванії, своїм заступником по Трансільванії Стефан Баторій призначив брата – Кріштофа Баторія.

В 1595 р. підписано договір між Трансільванією і Волощиною,

згідно якого печатка Трансільванії визнавалась в Волощині дієвою від печатки Волощини. Волощина і Молдова вже не менш року воювали проти Туреччини. Їм допомагала Священна Римська імперія.

В 1597 р. Молдова і Волощина підписали мир з Туреччиною, після чого Священна Римська імперія взяла на власне фінансування наймані війська Волощини в 5-10 тисяч бійців (комплектувалися із українських козаків, сербів, болгар, трансільванців).

В Трансільванії до 1598 р. на престолі був Жигмунд Баторій.

В 1599 р. волоська армія Міхая Хороброго пліч-опліч зі зрадниками Трансільванії дворянами Бузеску, перемогла під Шелімбором несподівано захоплену трансільванську армію. В результаті Міхай Хоробрий отримав фірман султана на владання Трансільванією.

Трансільванська знать не визнала Міхая Хороброго лідером Трансільванії, зібралася в Турді в 1600 р. і проголосила повстання проти «волоського тирана». До повстанців примкнули трансільванські міста – а в епоху середньовіччя позиція міст означала дуже багато. Битву під Мірослау Міхай Хоробрий програв.

Після битви під Мірослау в 1600 р. імператор Священної Римської імперії несподівано визнав Міхая Хороброго губернатором Трансільванії.

В 1601 р. трансільванська знать, обурена нав'язуванням їм імператором Священної Римської імперії Міхая Хороброго, повстала проти Габсбургів, проголосила князем Трансільванії Жигмонда Баторія – якого підтримувала Польща, чії війська восени 1600 р. увірвалися в Молдову і Волощину та почали перемагати. В цих польських військах більшістю були галицька шляхта з такими ж гайдуками (за рахунок близькості Галичини до ТВД), і в Молдові вони мали національну та релігійну підтримку, в Волощині мали релігійну підтримку.

Трансільванська знать, серйозно підтримувана Османською імперією, розв'язала війну проти Священної Римської імперії, і новий князь Трансільванії Мезеш Секей загинув у бою під Брашовом (Пряшевим) – в результаті удару Волощини.

Трансільванія заключала в XVII столітті угоди – «конфедерації» – з господарем Волощини: від імені князя Трансільванії Стефана Бочкаї в 1605 р., від імені князя Трансільванії Жигмунда Ракоці в 1607 р., від імені князя Трансільванії Габріеля Баторія в 1609 р. Трансільванія (Габріель Баторій) добилася від Молдови (Костянтин Могила) щорічної оплати 8000 флоринів.

В грудні 1610 р. Габріель Баторій ударив по Волощині.

В 1604-1607 рр. князем Трансільванії був Іштван Бочкаї – який по сумісництву став королем Угорщини.

В 1613 р. ударом Молдови і Волощини Габріеля Баторія замінено на престолі Трансільванії Габріелем Бетленом. Тоді ж в Клузі представники з'їзду проголосували категорично проти положення про обов'язковість обирання князем Трансільванії мадяра.

В 1616 р. Трансільванія виставила проти Польщі війська в 12000 бійців.

В 1621 р. Волощина і Болгарія прийняли активну участь на боці Туреччини в битві під Хотином проти речі Посполитої (головнокомандуючий – гетьман Хоткевич, заступник і душа битви – гетьман Сагайдачний), яку Туреччина вперше програла в таких масштабах. Трансільванія ухилилась від участі в битві.

В 1622 р. Габріель Бетлен, від імені Трансільванії, підписав договір про взаємодопомогу з Волощиною

...Габріель Бетлен постійно добивався титулу правителя Молдови і Волощини.

Трансільванія прийняла належно активну участь в тридцятилітній війні (1618-1648 рр.), яка відбулася в зв'язку з Реформацією. Трансільванія воювала на боці чеських протестантів.

Трансільванія билася постійною мобільною армією із найманців.

Габріель Бетлен перед початком тридцятилітньої війни:

1. Змінив склад і принципи діяльності станових зібрань. Дві третини депутатів стали призначуваними.

2. В княжу раду став висовувати незнатних – але ділових.

3. Розширив кількість піхоти за рахунок кавалерії.

4. Почав широко роздавати дворянські титули висулуженцям.

5. Високо толерував православних.

6. Створив ні вуз – ні коледж (Академічну колегію, 1622 р.).

7. Дітям кріпаків надав право відвідувати сільські школи, караючи поміщиків за супротив.

Війська Бетлена захопили в 1619 р. Братіславу, Кошице, Нове Замкі, Трнаву, Нітру, оточили Відень. Пропозицію словацької знаті стати королем Угорщини Габріель Бетлен відкинув, а в 1622 р. підписав мир в Микулові – згідно якого відмовився від титулу короля Угорщини, але яким Угорщиною і іншими визнано Габріеля Бетлена князем Трансільванії, князем священної Римської імперії, герцогом Опольським і Ратиборським. Згідно цього мирного договору Трансіль-

ванії щорічно малося виплачувати 50000 флоринів на утримання армії і фортець.

В 1623 р. Габріель Бетлен знову почав бойові дії проти Габсбургів.

В 1624 р. підписав мир – відмовившись від титулу герцога Опольського і Ратиборського.

В 1626 р. Габріель Бетлен знову почав війну проти Габсбургів, яку закінчив за три місяці мирним договором в Братиславі, в якому повторювалися пункти попередніх мирних договорів.

15 листопада 1629 р. Габріеля Бетлена не стало.

Якийсь час Трансільванією правила дружина Габріеля Бетлена Катерина Бранденбурзька, яку змінив Дьйордь Ракоці (1630-1648 рр.).

Дьйордь Ракоці з багатьох потреб Трансільванії почав активно втручатися у внутрішні справи Волощини і – навіть (!) – домігся заміни в 1632 р. Леона Томші на посту господаря Волощини Раду Іліашем, сином господаря Молдови Олександра Іліаша.

Дьйордь Ракоці I підтримував на Волоський престол Матей Басараба, що було чи не найважливішим для того.

В 1635 р. волоський господар Матей Басараб заключив договір про союз з Дьйордьом Ракоці I, який продовжено в 1648 р., 1640 р., 1647 р., 1650 р. (вже продовжено з Дьйордьом Ракоці II).

Цілком так же Василь Лупу, господар Молдови, в 1637 р. заключив угоду з Дьйордьом Ракоці I, в 1638-1639 рр. використовував Трансільванію для утрясання стосунків з Матеєм Басарабом (Волощина), безнастанно нападали на Молдову.

В 1646-1650 рр. (вже з Дьйордьом Ракоці II) договір 1638 р. між Молдовою і Трансільванією було продовжено.

Дьйордь Ракоці I провадив в Трансільванії внутрішню політику, дуже аналогічну політиці Габріеля Бетлена. Економічна могутність Трансільванії дуже зросла.

Трансільванія мала різко відмінне законодавство від законодавства Волощини і Молдови – і його зберігала. Так, часто в Молдові і Волощині конфіскували майно господаря країни після його смерті (взялося з арабських звичаїв, описаних в «Тисяча і одна ніч»), що не поширювалося взагалі на Трансільванію. Трансільванія єдиною мала право чеканити монету.

Данину Туреччині («харадж») Трансільванія виплачувала в грудні.

В тридцятилітній війні Трансільванія зуміла збільшити терито-

рію за рахунок регіонів, населених, перш усього українцями та мадярами. На цю тему був заключений сепаратний мирний договір Трансільванією в кінці 1645 р. На цей час Туреччина збільшила об'єм данини з Трансільванії до 22000 червінців на рік.

В 1648 р. почалася національно-визвольна війна наддніпрянсько-надністрянської України проти Речі Посполитої під керівництвом Богдана Хмельницького, в результаті чого було розвалено плановий виступ Польщі, Молдови, Волощини, Трансільванії проти Туреччини – це високо оцінила Туреччина.

В 1652 р. Тиміш Хмельницький, син гетьмана України, оженився на Руксандрі Лупу – дочці господаря Молдови. Йшлося про утворення української династії на престолі Молдови – чим відновлювалася історична справедливість, землі Молдови поверталися до материнського лона, возз'єднувалися українські землі.

Туреччина підтримала це династичне одруження – їй йшлося про перебування ще й Наддніпрянської України в її складі (пізніше вона і «розіграла» цей варіант через особи гетьманів України Петра Дорошенка і Юрія Хмельницького – але невдало).

Несподіване одруження Руксандри вразило Дьйордя Ракоці II, який планував одруженням сина Жигмонда Ракоці на Руксандрі прихопити престол Молдови.

...Цим, а також походами Б.Хмельницького 1650 і 1652 рр. було ліквідовано союз протитурецького і протикозацького спрямування між Молдовою і Польщею.

В результаті війська Матея Басараба і Дьйордя Ракоці II ударили по Молдові при допомозі Польщі. При обороні Сучави Тиміш загинув (важко поранений уламками гармати). Об'єднані армії завдали поразки молдавським військам і козацькому з'єднанню, Василь Лупу втратив престол Молдови.

З 1648 р. Богдан Хмельницький намагався нав'язати дружні стосунки з Трансільванією, які з 1654 р. почали інтенсивно переростати у військовий союз.

В 1656 р. виникло питання успадкування престолу Речі Посполитої. Історикам невідомо – чи з власної ініціативи Дьйордь Ракоці II вирішив заволодіти цим престолом, чи з намови Богдана Хмельницького, який за участь всіх у війні проти Польщі всім шось обіцяв і пропонував. Богдан Хмельницький вже вдруге намагався прийняти участь у виборах короля Польщі.

Оскільки Річ Посполита не збиралася розглядати кандидатуру

Дьйордя Ракоці II як претендента на свій престол, Дьйордь Ракоці II кинув проти Варшави 40000 бійців при підтримці 20000 козаків під командуванням наказного гетьмана (гетьмана по наказу) Ждановича.

Здобуто «на спис» Краків і Варшаву (1657 р.). В Польщу ввірвалася Швеція. Польща, по суті, оборонялася ще тільки в Галичині.

Відбулося дві колізії:

1. В результаті агітації московських бояр (союз Б. Хмельницького з Дьйордьом Ракоці II був всупереч вимогам царя) козаки Ждановича збунтувалися і відхотіли битися. Жданович втік до Богдана Хмельницького, чим призвів гетьмана України до передінфарктного стану. Гетьман України віддав Ждановича під розстріл.

2. Швеція кілька місяців вимагала від Б. Хмельницького відступитися (але воювати!) від Галичини і Волині з передачею їх в Трансільванію. Закінчилося тим, що – згідно багатьох даних – саме Б. Хмельницький загітував Московське царство вдарити по Швеції.

Трансільванії довелося відступити. Під Чорним Островом вона зазнала деякої поразки. Водночас (в результаті невдалого штурму Ченстохови, і – у відповідь – спалаху релігійних чуттів поляків) відступила Швеція.

Дьйордь Ракоці II зобов'язався виплатити Польщі репарації.

Князем Трансільванії став Франциск Редеї.

2.7. Трансільванія в 1658-1710 рр.

В січні 1658 р. Дьйордь Ракоці II знову зайняв престол Трансільванії.

Румунська точка бачення події: всупереч Туреччині. Польська точка зору: всупереч Московщині. Підтримка події Швецією була очевидною.

Під тиском (?) господарем Трансільванії обрано «замаскованого православного» Акоша Борчаї в серпні 1658 р. Данина Трансільванії Туреччині збільшена до 40000 червінців в рік. Туреччина зайняла фортеці Трансільванії Інеу, Лугош, Карансебеш, Орадя (остаточно – 1660 р.).

В серпні 1659 р. Дьйордь Ракоці II силою вернув престол.

Дьйордя Ракоці II розгромлено в травні 1660 р. союзом Молдови, Волощини, Кримського хана.

У вересні 1661 р. князем Трансільванії обрано Михайла Апафі (1661-1690 рр.).

Ще в 1656 р. Дьйордь Ракоці II 12000 бійців давив путч в Мол-

дові, згодом це продовжилося.

В 1659 р. господар Молдови Михня III підписав договір про дружбу з Дьйордьом Ракоці II, що не перешкодило йому діяти збройно в 1660 р. проти Дьйордя Ракоці II.

В 1664 р. у Варшаві Трансільванія підписала мирний договір.

Відвідини православними митрополитами Трансільванії Московського царства (Сава Бранкович, 1688 р.) не мали ефекту, оскільки Московське царство – прийнявши українсько-константинопольські обряди – в той час протистояло старовірю.

Запорізькі козаки в усі попередні століття висувували свої кандидатури на посади господарів Молдови, але в цій українській державі постійно боролися проти висуванців на посаду господаря з Наддніпрянщини. Цього не спостерігалося в Трансільванії, хоча гетьман Правобережної України Георгій Дука в 1678-1683 рр. був господарем Молдови і реалізував немалі впливи в Трансільванії.

Щоправда, в 1665 р. гетьман України Петро Дорошенко (1665-1676 рр.) почав формувати наймані війська під назвою «серденята» (довів до 20000 бійців) із уродженців Молдови і Трансільванії. В цей час князем Трансільванії був Міхай Апафі (при канцлері Яноші Бетлені).

В 1674 р. Трансільванія здала Туреччині територію Джілеу.

В 1678 р. Туреччина вдарила в самий центр України – по столиці України – Чигирину. В складі турецьких військ були болгарські, волоські (румунські), молдавські, трансільванські військові контингенти. Чигирин туркам не удалось здобути.

В 1681 р. Туреччина порушила Варшавську мирну угоду між Османською імперією і Австрією, і почала війну – в якій на її боці автоматично прийняли участь Молдова, Волощина, Трансільванія.

В 1683 р. Туреччина потерпіла поразку під Віднем. В цій битві найважливішу роль відіграли король Польщі Ян Собеський, галицька броньована шляхта, козаки Правобережної України.

В той же час Трансільванія Міхая Апафі сильно загравала з Польщею.

В 1685 р. в Трансільванію вступили австрійські війська. Деякий час подальша доля Трансільванії була незрозумілою.

4 грудня 1691 р. Трансільванія остаточно стала провінцією Австрії – згідно грамоти Леопольда. Австрійський генерал-комендант в Трансільванії став представником монарха.

В 1693 р. в Австрії створено губернію Трансільванія. Закарпаття

України ввійшло в Трансільванію, і часто Трансільванію стали називати південним Закарпаттям.

Наступали нові часи – в Європі починали рахуватися зі старими націями. Але за гроші націй.

Так, в Трансільванії стаціонувався вже тепер традиційно 4 полки кінноти Австрії і два полки піхоти Австрії – на гроші Трансільванії.

В 1703-1713 рр. тривало повстання Франциска II Ракоці проти Австрійського панування в Трансільванії. Воно практично не зачепило українського населення Трансільванії – національні українці не збиралися боротися проти понімечених українців під назвою «австрійці». Чи проти обукраїнених німців під назвою «чехи».

В 1710 р. козаки гетьмана України Пилипа Орлика в числі 20000 бійців, контрнаступом в Україні при сприянні кримських татар просунулися аж до Курська. У відповідь Петро I здійснив Прутський похід своєї армії із складом рядових (крім гвардії) із числа російських фіннів. При ньому йшли козаки Полуботка і Івана Скоропадського. В складі кінноти Петра I налічувалося чимало добровольців із Трансільванії. На Пруті армію Петра I було оточено османами, татарами, болгарями, волохами (молдавани підтримували і Петра I і Туреччину). 20000 козаків Пилипа Орлика і кілька тисяч шведів турки не допустили до бою.

Петро I капітулював. Мирний договір підписано в Луцьку в 1711 р.

2.8. Трансільванія в 1714-1849 рр.

В 1716-1717 рр. Трансільванія підневільно прийняла участь в австро-турецькій війні на боці Австрії.

В 1714 р. (з розвитком в 1747 р.) в Австрії посилювався кріпосницький гніт. Звичайно, Австрії було далеко до царської Росії – де немало кріпаків з числа українців добровільно йшло на 25 років служби в армії, щоб після служби бути вільними... Саме так формувалася стан вільних в Росії, окрім завжди вільних козаків, євреїв і циганів.

Національний гніт в Австрії був відносним. Православ'я в Австрії було цілковито відновленим в правах в 1759 р.

В 1781 р. (і 1782 р.) в Австрії видано едикт «про толеранськість», яким було відмінено всі обмеження для некатоліків. Появилася багато культурних ініціатив.

Ліквідування кріпосництва в Волощині в багатьох аспектах (1746 р.) і Молдові (1749 р.) сильно вдарило по настроях в цілій Австрії і Трансільванії, хоча такі господарники – не кріпостники, в багатьох пунктах в більшості випадків сильно дбали за власних селян (типово німецький підхід до власності – свідчення демократичної преси Галичини).

В Трансільванії сильно діяла українська греко-католицька церква, проти якої зрумунене населення Трансільванії під керівництвом румунської інтелігенції Трансільванії (в рамках інтриг державної Волощини) повело щоденну боротьбу. Постійно розповсюджувалися слухи про підтримку Росією боротьби проти УГКЦ.

В час війни 1768-1774 рр., коли Молдова, Болгарія, а особливо Волощина мужньо билися за Туреччину проти Австрії, саме в 1775 р. Північну Буковину у Молдови захопила Австрія. (Ввела свої війська після виводу російських). Українських земель в Австрії стало більше не тільки на Трансільванію, а українці Австрії почали проявляти все більше національної єдності.

Буковина стала розділеною – на відміну від Трансільванії. Проте, на відміну від Трансільванії, Австрія не намагалася здобути всю Буковину (чим поділила Гуцульщину, яка відносно ніколи не визнала жодної влади – крім української), бо в Південній Буковині містилася колишня столиця Молдови – Сучава (саме в захисті гуцульського міста загинув Тиміш Хмельницький).

Починаючи з 1746-1749 рр. в Трансільванії розповсюдилася пропаганда проти кріпосництва. Особливо пропагували румуни (волохи), часто вони пропагували за «срібляника» в рік (бояри Волощини мріяли включити Трансільванію у Волощину за будь-яких обставин і розкошелювалися).

Землеробське населення Трансільванії, яким були майже виключно українці і шваби, було проти кріпосництва – але підсміювалося над волохами, називаючи волохів циганами. Тим більше, що єдиною країною в світі, де цигани були кріпаками – була Волощина.

Однією з найголовніших причин було те, що у Волощині у всіх установах, першою чергою, у державних, панував боярський мордобій. Навіть священики-волохи били по фізіономіях дітей в православних церквах за молитву українською мовою.

31 січня 1784 р. в Трансільванії розпочався набір до австрійського війська. Тисячі кріпаків зголосилися до набору добровільно – але Австрія охоче брала до свого війська тільки швабів і українців.

Вся справа була в тому, що відслужилий у війську вибував з кріпацького стану.

В результаті розгорілося повстання кріпаків, перш усього румунської національності з вождями Горією і Крішеном. В час до повстання Горія навіть був прийнятий імператором Австрії Йосипом II.

З протестів проти нерекрутування повстання стало антикріпосницьким, перейшло до гасел «Поміщикам не бути більше», «Поміщичі землі треба поділити», «Хай платять податки, як весь простий люд» ... Не обійшлося без погромів поміщиків.

Повстання придушене розумом і силою. Ватажків колесовано.

Імперія зробила висновок – в 1785 р. дано рескрипт про відміну кріпосного права в Трансільванії. В першу чергу реалізовувалось положення рескрипту про вільну зміну поміщика.

... Щоправда, окремі положення рескрипту реалізовувались в інших землях Австрії ще з 1781 р.

В 1790-1792 рр. відновлено становий поділ в Трансільванії.

Серйозно політикою зайнялась греко-католицька церква.

В рамках – і завдяки – австрійського законодавства приватне життя в Трансільванії поступово входило в нормальне людське русло. Війни тепер оминали територію Трансільванії.

Наступив березень 1848 р. Революція з Франції перенеслася в Австрію, і захопила, головним чином, мадярські райони – мадяри почали боротьбу за національну незалежність великого масштабу. Таку ж боротьбу за власну незалежність (але в межах національних українських територій Австрії) почали поляки.

Трансільванські мадяри також дружно виступили проти Австрії – з залякуванням місцевих неграмотних трансільванських українців, з вимогами до них «служити мадярській справі». Глава польських революційних військ генерал Бем сильно на території Трансільванії боровся проти Австрії, причому румунських провідників австрійських загонів він розстрілював на місці.

В цілому Австрії точно полишилися вірними в цей буремний рік німці, галичани, лемки, буковинці, тірольці.

Мадярські революційні збройні сили розгромлено рішучим ударом військ Росії під командування полтавця генерал-фельдмаршала Паскевича І.Ф., який за реалізування українських симпатій на території Австрії вправ у неласку в імператора Росії.

На всій території Австрії в результаті реагування на революцію цілковито відмінене кріпацтво, почалося наказове організування

австрійської спільноти до навчання за державний кошт в національних школах.

...Кріпаків-циганів звільнено з кріпацтва у Волощині аж у 1847 р.

Життя українців Трансільванії стало національно вільним.

Поняття Трансільванії в XIX столітті, до 1867 р., означає:

1. Адміністративну і територіальну одиницю.
2. Органи влади – австрійський губернатор, зібрання станів.
3. Трансільванія включала – Велике князівство Трансільванія (Ардял), Банат, Крішану, Марамореш, Закарпаття.
4. Населення – українці, німці, мадяри, цигани, дещо євреїв і румунів, дещо вірмен, дешиця всіх інших.

В 1811-1834 рр. законодавче зібрання Трансільванії не діяло. Воно не дивно – трансільванці приноровлювалися до високосучасного і високодемократичного законодавства Австрії.

Українська інтелігенція в Трансільванії не була розвинутою.

В 1842 р. законодавче зібрання Трансільванії (всупереч позиції Австрії) ухвалило прийняття офіційною мовою в Трансільванії малярську (мадяри – чверть населення Трансільванії), однак з 1848-1849 рр. наказово з Відня громадяни Трансільванії мусово вчилися в національних державних школах.

Переганання отар овець (не стільки на випас – як до продажу) в Трансільванії тепер не існувало, тобто румунська колонізація (традиційним способом господарювання волохів було випасення овець) Трансільванії осілими пастухами припинилася.

2.9. Трансільванія в 1850-2008 рр.

Австрія уважно, в зв'язку з Трансільванією, спостерігала за подіями в Західній Молдові та Волощині. Обрання господарем Волощини господаря Західної Молдови Кузи (полковника Західної Молдови) 24 січня 1859 р. (дуже вдала французька інтрига при ослабленні Росії в Кримську війну 1853-1856 рр., яку Росія програла, головним чином, через лінійну тактику і неосвоєність причорноморського ТВД), який одразу почав чистку збройних сил Західної Молдови від українців на командних посадах, – дуже насторожило Австрію.

... Для швидкого інтегрування Західної Молдови та Волощини в єдину державу Куза використав створення Росією в рамках попереднього протекторату Росії над Західною Молдовою і Волощиною централізований управлінський апарат з відпрацьованою практикою робо-

ти, який вникав в усі області життя Західної Молдови і Волощини і, по суті, зразу став апаратом єдиної Ради Міністрів – при існуванні зовнішньо взаємно незалежних Західної Молдови і Волощини. Першими російськими протекторами Західної Молдови і Волощини разом були граф Пален Ф.П. (1828-1829 рр.), генерали Желтухін П. (1829 р.), Кісельов П.Д. (1829-1834 рр.)... Молдову поділено на Західну і Східну діями російських військ і російської дипломатії. Росія більш як протягом століття намагалася до власної Східної Молдови (Кишинів), населеної українцями і молдаванами, приєднати Західну Молдову – успішно колонізовану волохами, – але до 1859 р. не встигла.

Тим більше, в 1866 р. Австрія програє Пруссії війну через використання лінійної тактики при нарізній зброї піхоти – і королем об'єднаних в Румунію Західної Молдови (до 70% українського населення) і Волощини промовують Карла Людвіга Гогенцоллера-Зімерінгена (Прусько-французького ставленика).

Одразу ж, в 1869 р., за гроші румунської держави (спритно масковані) в Трансільванії створюється румунська національна партія Трансільванії, Банату, Угорщини.

В результаті перебудови «зверху» Австрії в Австро-Угорщину – себто, в монархічну конфедерацію Австрії і Угорщини – Трансільванію включено в Угорщину, в Чернівцях спішно (в протидії державній Румунії) в 1875 р. розгорнуто Чернівецький український університет.

В результаті російсько-турецької війни 1877-1878 рр. (постійно провокованої Румунією – напр., зустріч в Криму у вересні 1876 р.) Румунія стала незалежною від Туреччини (з незрозумілих причин Румунія не цілком вдалу війну Росії проти Туреччини називає війною Румунії за незалежність; Росія стверджувала – що Румунія задіяла в боях тільки один, відмінно відмуштрований батальйон). Росії не вдалося змінити короля Румунії на когось із Романових у зв'язку з перекиненням великих військових контингентів Австро-Угорщини в Галичину і Північну Буковину (залізничні в Австро-Угорщині були розбудовані – на відміну від Росії) зі зброєю, рівень якої був тільки у російської гвардії. Чимале число румунських шовіністів з Трансільванії покинуло Австро-Угорщину заради служби в румунській армії.

В 1882 р. утворено Троїстий Союз в складі Німеччини, Австро-Угорщини, Італії. Загроза близької війни для Трансільванії відсунулась на півтора покоління, на 30 років. Розвиток державної національної освіти всіх націй в Австро-Угорщині зробив Трансільванію надійним

елементом Австро-Угорщини.

В 1892 р. Румунія приєдналась до Троїстого Союзу. Оголошень для преси не було – румунська еліта підтримувала Францію, а Франція була настроєна проти німців у зв'язку з програшем у франко-прусській війні і буянням французького шовінізму (термін походить від взірцевого французького шовініста сержанта Шовіне). Троїстий союз був відверто протифранцузьким.

Літом 1914 р. вбито ерцгерцога Австро-Угорщини Гаврилом Принципом в рамках орієнтовно (згідно вбачань багатьох істориків) французької провокації. (Деякі історики вбачають у вбивстві провокацію Пілсудського і Польської партії соціалістичної, оскільки в 1916 р. виникла польська державність руками Німеччини на землях Російської Польщі – на цей час відібраних Німеччиною і Австро-Угорщиною, а польські добровольці в очікуванні війни з Росією почали муштруватися в Австро-Угорщині з 1912 р.). Почалася перша світова війна.

Італія і Румунія не виконали власних зобов'язань перед Троїстим Союзом. Італія одержала Південний Тіроль (найвірніших Австрії) у Австро-Угорщини в віддяку за вступ у війну проти власного союзника; Румунія одержала Трансільванію, Північну Буковину за вступ у війну проти власного союзника, і за підтримку нового союзника (Росії) вдерла в нього великий шмат Російської України.

Австро-Угорщина була демократичною державою (кайзерівська Німеччина була першою соціал-демократичною державою світу, Центральна Рада після IV Універсалу стала першою соціалістичною державою світу...), і в результаті першої світової війни Австро-Угорщина знову почала демократичну перебудову – згідно рішення цісаря Австро-Угорщини Карла I 15 жовтня 1918 р. (підтриманого парламентом) Австро-Угорщина почала перебудовуватися з монархічної конфедерації Австрії і Угорщини в монархічну конфедерацію Австрії, Угорщини, Галичини, Чехії, Югославії (точна ця тодішня назва невідома), Польщі. Польське питання до розгляду майже не приймалося – на території Австро-Угорщини компактно жило дуже мало поляків, які проте займали дуже багато високих посад. Розглядалося польське питання тільки відносно Кракова. Тим більше, що з 4 листопада 1916 р. вже існувала польська держава на базі Царства Польського Росії, чия територія була окупованою Німеччиною. Ця автономна щодо Німеччини держава називалася «Польське королівство».

Креслюнок 3. Карта Румунії в роки I світової війни

В Галичину передавалися:

1. Східна Галичина.
2. Західна Галичина (невідомою є ситуація з Краковом).
3. Північна Буковина.
4. Захоплена в Румунії Південна Буковина.
5. Звичайна частина Трансільванії.
6. Невідома частина Словаччини.
7. Закарпаття.

18 жовтня 1918 р. проголошено Західно-Українську Народну Республіку в складі Східної Галичини (включно з Перемишлем), Північної Буковини, Закарпаття – відповідними легітимними депутатами парламенту Австро-Угорщини у відповідь на несанкціоновані «згори» самостійницькі рухи Чехії (яка ще й прихоплювала Судети...) та Угорщини. Ситуація вийшла з-під контролю парламенту Австро-Угорщини. Намісник Австро-Угорщини у Львові здав 1 листопада 1918 р. владу до рук ЗУНР.

Цим самим військові контингенти ЗУНР, сформовані з військовослужбовців Австро-Угорщини, залишилися до прийняття присяги ЗУНР контингентом Австро-Угорщини – але підпорядкованим ЗУНР і виконували волю парламенту Австро-Угорщини, хоч і билися проти румунів чи поляків.

В кінці 1918 р. військові контингенти ЗУНР (у виконання волі парламенту Австро-Угорщини) рушили через Закарпаття підтвердити владу ЗУНР і утвердити її в Марамореші (південно-східному Закарпатті), однак були на території Закарпаття атаковані чеськими військами. Закарпаття зі складу Трансільванії захоплено Чехословаччиною.

...Пізніше Чехо-Словаччина розброяла й інтегрувала гірсько-піхотну бригаду ЗУНР, першу гірсько-піхотну бригаду світу... абсолютно безпатронну на час дії чехословаків. Втрати чехословаків на розброєнні бригади невідомі.

Румунію було розгромлено колишніми зрадженими союзниками – Австро-Угорщиною і Німеччиною в першу світову війну. Вона втратила величезний обсяг території. Австро-Угорщина планувала якось вирішувати питання українських земель, окупованих Румунією, відносно Південної Буковини (Сучава) навіть прийняла виважене рішення – але це є невідомим загалу результатами діяльності Румунських парламенту і уряду.

Румунія віджила від удару на частці території Західної Молдови і на території Центральної Ради (цілком освоєній Центральною Радою і

недоосвоєній), доозброїлася вкраденими нею важкою зброєю і боєприпасами деморалізованого революцією і Берестейським мирним договором Південно-західного фронту Росії і Центральної Ради, оформила капітуляцію перед центральними державами – якої не виконала, і з листопада 1918 р. перейшла в наступ на Австро-Угорщину (яка захищалась тільки легіоном УСС під командою ерцгерцога Василя Вишиваного, українського поета), на Директорію УНР (яка захищалася 30 батальйонами), на Угорщину (яка 21 березня 1919 р. в зв'язку з гвалтовністю і силою загарбницького удару перекистатувалася в Червону Угорщину і нарешті розгорнула 40000 військ).

Невзалеж від втлумлення румунів в Північну Буковину ЗУНР перекинула легіон УСС з Північної Буковини до Львова відбивати втлумлення в Галичину польських легіонів і повсталих бунтівників польської державницької орієнтації. Директорію УНР зв'язав боями на півночі Ленін, до боїв проти Угорщини втрутилася новопостала Чехословаччина.

Таким чином, Румунією окуповано Трансільванію.

В 1920 р. Й.Сталін та В.Ленін розгортали Галицьку Радянську Соціалістичну Республіку зі столицею в Тернополі, в яку малося включити теж Трансільванію. Але сталося «Чудо на Віслі», і В.Ленін програв війну з Польщею, Галицька Радянська Соціалістична республіка з відступом її військ за Збруч автоматично припинила своє суверенне існування.

З 20-х років ХХ століття на українських землях, окупованих Румунією (в тому числі в Трансільванії) успішно діяла організація українських націоналістів, чие крило ОУН(р) розпочало збройну боротьбу проти гітлерівців 14 жовтня 1942 р., в період маршу гітлерівської коаліції на Сталінград. Успіхи української повстанської армії в боях з румунськими окупантами невідомі.

28 червня 1940 р., у відповідь на ультиматум СРСР від 26 червня 1940 р. і готовність військ СРСР, – Північна Буковина (Чернівці), Східна Молдова та Бесарабія розокуповані Румунією. Деяке число працівників МЗС СРСР репресовано Сталіним за неоформлення належним чином і вчасно документів ультиматуму про виведення Румунії з Трансільванії.

30 серпня 1940 р. Віденський арбітраж Ріббентропа-Чіане зобов'язав Румунію віддати Угорщині більшу частину Трансільванії. Українське питання не взяте до уваги. Пригрожено силою вермахту.

Креслюнок 4. Сучасна карта Румунії в час II світової війни

За участь Румунії у війні проти СРСР (Гітлеру катастрофічно було потрібна і румунська нафта – згідно даних істориків Гітлер оплачував румунську нафту по занижених цінах...) Гітлер гарантував Румунії у власність території Східної Молдови, Північної Буковини та південь УРСР (під румунською назвою «Трансністрія»).

23 серпня 1944 р. Румунія вийшла з війни проти СРСР і за наказом короля Михая почала збройну боротьбу проти нацистів («за визволення» Трансільванії. На територію Закарпаття спроби румунів ввірватися зупинені Сталіним. Сталін відклав на «майбутнє» репресії тих своїх помічників, які помилилися з виходом Румунії з війни (зокрема, Мехліса) без втрати Румунією території. По суті визнавалося, що українське питання в Трансільванії ні СРСР, ні об'єднані нації не прийняли до уваги – крім Закарпаття, яке волею референдуму увійшло в СРСР і УРСР.

Проте Й.Сталін «розіграв» карту Трансільванії тим чином, що Румунія у себе формувала комуністичний уряд і одержувала Трансільванію – або ні.

В 1947 р. соціал-демократична партія Румунії об'єдналася з комуністичною партією Румунії і комуністи реально опинилися при владі, взявши контроль над робітниками і профспілками.

Румунська комуністична партія постійно підтримувалась Мао-Цзе-Дуном.

По суті, комуністи прийшли до влади в Румунії 6 березня 1947р.

З комуністами КПП пов'язаний сильний національний тиск в Трансільванії, але з серпня 1948 р. КПП почала дещо вирішувати і українське національне питання в аспектах освіти.

Щоправда, замість багатьох українських початкових шкіл за Австро-Угорщини в Трансільванії постала одна – це ліцей в Марамореші.

В усьому іншому комуністичний режим в Румунії займався тільки румунізацією. Проте, найбільш діяюче людей «до печіноку» шовіністичне румунізування румунською церквою припинилося – вона тільки думала, як вижити. Румунська церква припинила при владі комуністів, на відміну від розстріляної в УРСР церкви УАПЦ, чи репресованої УГКЦ.

В цілому, за комуністів в Румунії (в Трансільванії) українцям стало сильно легше жити, хоча було цілковито знищено УГКЦ – в порівнянні з часами до 1947 р.

В 1956 р. відбулися революційні події в Угорщині. З ними солідаризувалися мадяри Трансільванії. Українці Трансільванії з національних мотивів (в Угорщині Австро-Угорщини були українські початкові школи) симпатизували угорській буржуазній революції, але не проявили себе політично в рамках образи за розгром Угорщиною Карпатської України (Закарпаття) в березні 1939 р.

В 1958 р. СРСР вивів свої війська з Румунії, чим серйозно були незадоволені трансільванські українці – на них посилювався румунський національний тиск.

В 1956-1958 рр. відбулися масові протести румунських студентів проти вивчення російської мови в Румунії. Українці Румунії чи Трансільванії в цих протестах участі не приймали – через байдужість до питання у зв'язку з природними причинами.

В 1965 р., незадовго до смерті генсека РНП Георгіу Дежа, в Румунії ліквідовано вивчення російської мови в школах в боязні дерумунізування молодого румунської нації, яка все ще формується – завзято більше тисячі років асимілюючи українців.

В 1968р. в рамках «доктрини Брежнєва» радянські війська вступають в Чехословаччину (яка окупувала деякі українські території) при підтримці болгар, НДР, Польщі. В протидії «доктрині Брежнєва» Румунія оголосила мобілізацію.

Пожвавилася українське підпілля в Румунії – українцям видавалося, що СРСР почне в Румунії «розігрувати» українську карту і наступить полегшення українського національного життя в Румунії. Так само щодо власної нації думали мадяри в Трансільванії, розуміючи – що СРСР румунську мобілізацію не залишить без уваги.

Надії румунських українців та мадярів виявилися марними.

В 1988 р. в Румунії почався процес «укрупнення сіл», який передбачав ліквідування малих і «неперспективних» сіл.

Економічних причин цей процес не мав – мова йшла про створення можливостей пришвидшеного румунізування українців Румунії і ліквідування їх історичної та культурної спадщини. 13000 сіл малоса стерти з карти історії.

Кампанію «укрупнення сіл» різко осудила Рада Європи. Тим більше, що в часи протистояння Румунії та СРСР Радянський Союз кілька разів погрожував Румунії плебісцитом по національному питанню, вимагав провести плебісцит в Молдові і Трансільванії щодо належності Молдови і Трансільванії до Румунії, з чим категорично не погодилася Румунія.

З 1983 р. почалися економічні протести шахтарів Марамореша і Трансільванії, тільки дещо підтримувані сільським населенням – оскільки шахтарі в Румунії були найбільш високооплачуваними працівниками.

15 грудня 1989 р. в Румунії почалась демократична революція. В ній дуже активну участь прийняли мадяри і українці. Серед українців було немало вбитих.

Революція перемогла, але органи безпеки Румунії, в час революції самостійно і уміло провокуючи армію, сильно постріляли озброєні революційні маси.

В 1991 р. в Румунії прийнято відносно демократичну конституцію. Українці далі серйозно ушкоджені в правах.

В 2004 р. Румунію прийнято в НАТО. НАТО звичайно не приймає до себе країни, які мають територіальні претензії – але для Румунії зробили виняток, хоч Румунія має територіальні претензії до Молдови і України... хоч Румунія далі окупує українські і угорські землі.

III. Культура Трансільванії

3.1. Дані розкопок

На території Трансільванії з прадавніх часів жили люди. То ж багато інформації дають розкопки.

В хронологічному порядку першими в Трансільванії знайшлися сліди трипільської та черняхівської культур, типові для України. Причому, на основі рішень румунської комуністичної влади ці сліди трипільської та черняхівської культур (нетрадиційно для всього світу!) поперейменовувано в румунському стилі...

Крім цього, звичайно, є деякі сліди римської культури, є сліди візантійської культури.

Проте уряд Румунії стало фальсифікує дані пізніших культур, всіх їх прив'язуючи до культури Риму.

Давніх пам'яток християнських церков практично нема – вони будувалися часто дерев'яними, до цих часів не дійшли.

3.2. Розвиток людини

До виникнення писемності населення було неграмотним. Слідів писемності Русі докириличних в Трансільванії не виявлено, хоч деінде знаходяться записи українською мовою грецькими літерами.

Довгий час Трансільванська еліта, попри офіційну мову латинську, користувалася в писемності українською мовою.

Перші церковно-християнські написи, виявлені в Румунії, записані кирилицею.

З 1849 р. Трансільванія масово освічувалась початковою національною школою, чого вже не було з часу знаходження Трансільванії в Румунії (з 1919 р.) – в якій до 1945 р. було не менш 50% неграмотних, тобто Трансільванія була найграмотнішим оазисом в Румунії з 1919 р.

Один із чотирьох університетів Румунії до 1940 р. – університет в Клужі (Трансільванія). Ще один з чотирьох університетів Румунії до 1940 р. – університет в Чернівцях (Північна Буковина, Україна).

В середні віки школи з викладанням українською мовою були при церкві Святого Миколая в пригороді Пряшева, в Перій-Мароморешулуй, в Алба-Юлії, в Симбате-де-Жос, в Шкоій-Брашовулуй, інших місцях.

Румунська початкова школа повсякчас проводила румунізацію німців, українців, мадярів – чого не робилося в ХХ столітті ніде в Європі, крім Польщі, Чехії, Угорщини, царської Росії.

3.3. Історичний опис

Розвиток культури Європи, Угорщини, Австрійської імперії спонукав те, що дуже велика кількість трансільванців училася з XVIII століття в європейських університетах – неймовірно більший процент порівняно з Молдовою чи Волощиною. Щоправда, тепер трансільванських українців (корінне населення Трансільванії), Румунія вперто називає українцями, які стало живуть побік румунської нації, – або румунами.

Ще в другій половині XIV століття в Трансільванії існувало біля 2500 населених пунктів, що говорить про високий розвиток економіки та культури Трансільванії.

В Трансільванії з незапам'ятних часів добували сіль, кольорові метали, залізо, золото – чого не було ні в Молдові, ні в Волощині. Добували сірку і бурштин.

Будинкобудівництво в Трансільванії в середні віки здійснювалося на німецький лад.

Ремісники Трансільванії були організовані в корпорації.

Трансільванія стала чеканити монети ще в рамках Туреччини, що було дозволено тільки їй – крім сюзерена.

Середньовічна Трансільванія була країною міст на відміну від Молдови чи Волощини, і, навіть, часто в ті часи називалася «Семигороддя».

Неоднорідність феодальної еліти Трансільванії диктувалась першорядністю баронів, духовенства (найграмотніших), графів різноманітного національного походження.

В спадкуванні в Трансільванії панував принцип «першородства» (на відміну від українських принципів спадкування Молдови, де жінки мали право власності на нерухомість...).

До розвитку церковно-християнської культури Трансільванія теж мала відношення, бо в XVI столітті кальвіністи, лютерани, анабаптисти сходу Західної Європи масово шукали притулку вперш в Трансільванії.

В одязі трансільванців (вперш воєводи і князі) дуже сильно виходили з центральноєвропейської рицарської моди.

На південному сході Західної Європи перші великі міста західного типу появились в Трансільванії. Світськими міськими центрами стали Брашов (Пряшів) і Сібіу.

З реформацією появились гуманітарні школи в Пряшеві, Сібіу, Бистриці, Сігішаарі, Клужі, Тиргу-Муреші, Алба-Юлії, Орадї.

В 1579 р. в Клужі відкрито католицький університет.

В 1530 р. заснована друкарня в Сібіу. Приблизно в цей час функціонувала друкарня в Пряшеві. В середині XVI століття засновано друкарню в Клужі, діяли друкарні в Орадї, Абруді, Орештіє. Великим попитом користувалися книги, видані в Молдові. Масово друкувалися словники.

Дуже гарно в середні віки оформлялися церкви в Трансільванії, панував здебільш західноєвропейський стиль архітектури. Під впливом українського бароко появилася стиль і термін «трансільванське бароко».

Література

1. Петров В.П. Походження українського народу. – К.: МП «Фенікс», 1992. – 191с.
2. Да Ке де Сент-Емур. Анна Русинка, Королева Франції і графиня Валуа. – К.: Обереги, 1991. – 31с.
3. Сусана Андя, Иоан Болован, Кориолан Хорациу Опряну, Теодор Помпилиу, Иоан Аурел Поп, Космин Попа, Аурел Рустою, Марчела Сэлэджан, Георге Якоб. История Румынии. Под ред. Ковалева В.Н. – М.: Весь мир, 2005. – 680с.
4. УРЕ в 12т. – К.: Головна редакція УРЕ, 1977 – 1985.
5. Бартошек Милан. Римское право. – М.: Юридическая литература, 1989. – 448с.

6. УРЕС в 3-х т. – К.: Головна редакція УРЕ, 1988-1989.
7. Петров В.П. Етногенез слов'ян. К.: Наукова думка, 1972. – 214с.
8. Дорошенко Д.І. Нарис історії України. – Львів: Світ, 1991. – 576с.
9. Крип'якевич І.П. Історія України. – Львів: Світ, 1990. – 520с.
10. Брокгауз Ф., Ефрон И. Энциклопедический словарь. – М.: Эксмо, 2004. – 671с.
11. Тысяча и одна ночь. – М.: Новости, 1992.
12. Мироненко О.М., Римаренко П.І., Усенко І.В., Чехович В.А. Українське державотворення. – К.: Либідь, 1997. – 560с.
13. Белинский В. Страна Моксель. В 2-х кн.. – К.: Вид. ім. Олени Теліги, 2007.
14. Петров А.Л. Задачи карпато-русской историографии. – Прага, 1930. – 70с.
15. Смолій В.А., Степанков В.С. Богдан Хмельницький. Хроніка життя та діяльності. – К.: Наукова думка, 1994. – 264с.
16. Боршак Ілько. Мазепа. Орлик. Войнаровський. – Львів: Червона калина, 1991. – 256с.

ЗМІСТ

I. Етнос Трансільванії.....	3
II. Історичний опис.....	6
2.1. До нашої ери.....	6
2.2. Початок нашої ери. Трансільванія до часу прийняття християнства Римом.....	8
2.3. Трансільванія в IV-VIII століттях нашої ери.....	12
2.4. Трансільванія в домонгольські століття. IX століття – 1242 рік.....	14
2.5. Трансільванія в епоху до появи Запоріжжя. 1242-1490 рр... ..	17
2.6. Трансільванія в 1490-1657 рр.....	22
2.7. Трансільванія в 1658-1710 рр.....	28
2.8. Трансільванія в 1714-1849 рр.....	30
2.9. Трансільванія в 1850-2008 рр.....	33
III. Культура Трансільванії.....	42
3.1. Дані розкопок.....	42
3.2. Розвиток людини.....	42
3.3. Історичний опис.....	43
Література.....	44

4000 сфил.

Гаврилів Орест Степанович, доктор філософії. Коротка історія Трансільванії. – Львів: П.П. Сорока Т.Б., 2010. – 46 стор.

ISBN 978-966-8460-78-4

Підписано до друку 25.08.2010 р.

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Цифровий друк.

Гарнітура Times. Умов. друк. арк. 2,79. Фіз. д. а. 3.

Наклад 100 прим.

Видавець:

Приватний підприємець Сорока Тарас Богданович

79026, м. Львів, вул. Володимира Великого 2

Свідоцтво Державного реєстру: серія ЛІВ №17

soroka@soroka.lviv.ua

Надруковано цифровим способом в ФОП Сорока С.В.